

Savaş Kavramı Üzerine Üniversite Öğrencilerinin Görüşleri (Kafkas Üniversitesi Örneği)

Özgür AKTAŞ (*)

Ahmet ÖZMEN (**)

Öz: Bu çalışmanın amacı üniversite öğrencilerinin savaş kavramına yönelik görüşlerini tespit etmektir. Çalışmada kullanılmak üzere yirmi dört sorudan oluşan bir anket hazırlanmıştır. Uygulamalardan sonra öğrencilerin cevaplarının madde ortalamaları tespit edilmiştir. Bununla beraber savaş kavramına yönelik maddeler arasında cinsiyet ve okul türü ile ilgili farklılık olup olmadığı incelenmiştir. Çalışma Eğitim Fakültesinde Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı (RPD) öğrencileriyle, Fen Edebiyat Fakültesinde Tarih Bölümü öğrencileriyle, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nde İktisat Bölümü öğrencileriyle İlahiyat Fakültesi'nde ise Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğrencileriyle gerçekleştirilmiştir. Veriler üzerinde yapılmış olan χ^2 (Ki-kare) analizleri incelendiğinde, yirmi dört madde arasında, cinsiyet açısından grupların, üç maddede anlamlı farklılık gösterdiği; okul türü bakımından ise dokuz maddede anlamlı farklılık gösterdiği saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: tarih, savaş, tarih eğitimi, barış

University Students' Opinions on War

Abstract: The aim of this study is to determine students' opinions about the concept of war. A twenty-four item questionnaires was prepared for the study. In this survey, averages of student responses about the concept of war was determined. However, the differences between genders and school types regarding the concept of war estimated. The research was completed in the department of Education Guidance and Counselling students Faculty of Education, students in the department of History, Faculty of Literature and sciences, Department of Economics, Faculty of Economics and Administrative Sciences and Religious Culture and Moral Knowledge, Faculty of Theology. With the results of the study related to χ^2 significant differences were observed in three items in terms of gender and significant differences were observed in nine items regarding school types.

Keywords: history, war, history education, peace

*) Yrd. Doç. Dr. Kafkas Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Eğitimi
(e-posta: ozgurkafkas@gmail.com)

***) Yrd. Doç. Dr. Kafkas Üniversitesi Eğitim Fakültesi, RPD Anabilim Dalı
(e-posta: Kars.ozahmet70@hotmail.com)

Giriş

İnsanlığın bilinen en eski tarihinden itibaren savaşlar yaşanmaktadır. Savaş kavramı, Türk Dil Kurumu sözlüğünde “bir toplumun başka bir topluma istediğini benimsetme amacıyla tüm olanakları ve güçleriyle yaptığı düzenli saldırı”, “iki ya da daha çok devletin istediklerini kabul ettirmek ya da başkasının isteklerine boyun eğmemek amacıyla birbirleriyle diplomatik ilişkilerini keserek silahlı güçlerle vuruşmaları”, “başka toplumları, kümeleri sömürmek için ya da onların sömürsünden kurtulmak için insan toplumlarının, kümelerinin giriştikleri silahlı kavga” olarak tanımlanmaktadır (tdk.2013). Diğer bir tanımda ise savaş “toplum ve örgütlü şiddet” olarak ifade edilmektedir. Savaşla ilgili yine başka bir tanım incelendiğinde “hasım güçlerin iradesini kırmak ve tarafların kendi iradelerini hâkim kılmak için kullandıkları örgütlü şiddet” olarak tanımlanmış olduğu görülmüştür (Akad, 2011: 9). Savaşların sınıflandırılmasında, birçok ölçütün temel alınarak çeşitli sınıflandırmaların yapıldığı anlaşılmaktadır. Bu ölçütlere göre savaşlar; ulusal, dini, kişisel, feodal hanedan veya yoğunluklarına göre sınırlı, topyekûn; coğrafi kriterlerine göre ise yerel ve genel olarak sınıflandırılmaktadır (Uşaklı, 2008: 30). En eski Türk kaynaklarında ise “ordu” terimine rastlamak mümkündür. Orhun Yazıtları’nda “ordu” hakan’ın daimi karargâhına verilen isimdir (Özdamar, 2008: 25). Savaş kavramı incelendiğinde bu kavramın karşılığı bir kavram olan “barış” kavramının da tanımlanmasına gerek duyulmaktadır. Bu bağlamda, “barış” kavramı ile ilgili olarak yapılan tanım; “barışma işi, savaşın bittiğinin bir antlaşmayla belirtilmesinden sonraki durum, sulh, huzur, uyum karşılıklı anlayış ve hoşgörü ile oluşturulan ortam” şeklinde bir tanım karşımıza çıkmaktadır (tdk.2013). Diğer bir ifadeyle barış, “bir devletin harp hâlinde bulunmadığı durum” olarak tanımlanır. Başka bir deyimle barış, “bir devletin harpten evvelki ve barış antlaşmasından sonraki durumunu” ifade eder. Hukuki tanım olarak ise barış, “birbirine karşı harpte olan devletler arasında dostluk münasebetlerinin yeniden kurulması” olarak tanımlanır (Bayat, 1985:74). “Savaş ve barış” kavramaları ile ilgili açıklamalardan sonra, bu çalışmanın ana problemini oluşturan “savaş” kavramı üzerinde daha detaylı açıklamaların verilmesi uygun görülmüştür.

İnsanoğlu bir taraftan savaş yaparken diğer taraftan da savaşlara engel olma çabası içerisinde. Falls’ın deyişiyle “İnsanlığı tehdit eden bu kötü huylu tümör ne iyileştirilebiliyor ne de iyi huylu bir tümöre dönüştürülebilir” (Falls, 1947: 12). İnsanlar savaşlara bazen kazanım elde etmek için katılırken bazen de savaşlara katılmaya mecbur olmuştur. Savaşlar doğası gereği tarih biliminde en fazla yer tutan kavramlar arasındadır. Türkiye’deki akademik tarihcilikte pek çok savaşa dair ayrıntılı bilgiler bulmaktayız. Ancak savaş kavramıyla ilgili uygulamalı araştırmaların eksikliği de göze çarpmaktadır. Diğer yandan Amerika Birleşik Devletleri’nde ise savaş kavramı ile ilgili uygulamalı araştırmaların, Birinci Dünya Savaşı’ndan hemen sonra başladığı görülmektedir. Bu çalışmalar arasında önemli bir yer tutan Porter (1926) tarafından yapılmış olan çalışmadır. Bu çalışmanın daha sonraki araştırmalara önemli alt yapı sağladığı söylenebilir. Porter’in

çalışması hem savaş kavramını hem de Birinci Dünya Savaşı'na bakışı ele almaktadır. 1930'lu yıllarda ise Droba'nın savaş kavramı ile ilgili önemli çalışmalar yaptığı görülmektedir. Droba'nın çalışmaları "öğrencilerin savaş karşısında militarist mi yoksa pasifist bir tutum mu sergilediğine" yönelik çalışmalardır. Daha sonraki yıllarda yapılmış olan çalışmalar incelendiğinde, İkinci Dünya Savaşı nedeniyle Almanya'ya karşı olan tutumların da, yapılmış olan çalışmalara yansdığı görülmektedir. 1960 ve 1970 yılları arasında ise savaş ve barış kavramı ile ilgili çalışmalar görülmektedir. Bunlar arasında Cooper, Alvik ve Rossel'in çalışmaları alana önemli katkılar sağlamıştır (Aktaran, Hakvoort, 1996: 11).

Cooper (1965) yılında yaptığı çalışması soyut işlemler dönemindeki çocuklar ile somut işlemler dönemindeki çocukların, savaş ve barış algısının, nasıl değiştiğine yönelik olmuştur (Cooper, 1965, 1-17). 1980'li yıllara gelindiğinde ise ABD ve Sovyetler Birliği arasında yaşanan güç mücadelesi ve nükleer silahların yarattığı korku nedeniyle araştırmaların nükleer savaşa yöneldiğini görmekteyiz. Yine Sovyetler Birliği'ne bakış açısı da araştırmalara konu olmuştur.

Ilse Hakvoort (1996) "Conceptualization Peace and War from Childhood Through Adolescence" adlı çalışmasıyla çocukluktan ergenliğe geçiş sürecinde barış ve savaş kavramının nasıl tanımlandığına ilişkin çalışması literatüre önemli katkı sağlamıştır. Bu çalışmada hem devletlerarası hem de kişilerarası çatışmaların neden kaynaklandığına yönelik öğrencilerin görüşleri alınmıştır. Hakvoort 'un çalışmasında kullanılan görüşme soruları ve kodlama ölçeği pek çok araştırmacı tarafından kullanılmıştır. Bu durum savaş ve barış konusunda çalışan araştırmacılara çalışmalarının sonuçlarını karşılaştırma imkânını sağlamaktadır. Körfez Savaşı (Schuman ve Rieger, 1992; Nelson, Krasnor ve Fletcher, 1994) ve Bosna Hersek'te yaşanan savaş (Mazadrac, Baric, Aboviç, Mariç, 2003, Jagodic, 2000, Solomon, 2004; Bawman, Walker ve Walls, 2005) 1990 yılından sonraki uygulamalı araştırmalara konu olmuştur. Bunun yanında Arap- İsrail Savaşları ve İsrail ile Filistin arasında yaşanan çatışmalar da uygulamalı çalışmalarla incelenmiştir (Spielmann, 1986; Nasser ve Abu-Nimer, 2007). Kuzey İrlanda'da Katolik ve Protestanlar arasında yaşanan çatışmalar nedeniyle, Kuzey İrlanda'da savaş ve barış kavramına yönelik uygulamalı çalışmaların yoğun olarak yapıldığı da görülmektedir (Cairns ve diğerleri, 2006; Barton ve McCully, 2003).

İkinci Dünya Savaşı'nın yıkıcılığını gören güçlü devletlerin, artık kendi aralarında savaş yapmaktan kaçınarak bunun yerine üçüncü bir ülkede yaşanan savaflara, dolaylı olarak müdahale etme yolunu seçtikleri görülmektedir. Bu nedenle 20. yüzyılın sonlarında ve 21. yüzyılın ilk yarısında yaşanan savaflar genellikle iç savaşlar şeklinde olmuştur. Barışı sağlamaya, korumaya ve sürdürmeye yönelik çabaların genellikle Afrika'da iç savaş yaşayan ülkelerde yoğunlaştığı görülmektedir. Araştırmalar, 1989-1993 yılları arasında Afrika'da meydana gelen yirmi beş savaştan dört tanesi iki devlet arasında olmasına karşı yirmi bir tanesinin ise iç savaş şeklinde gerçekleşmiştir. 1989 yılında başlayan 1997'ye

kadar süren, Liberya İç Savaşı'nda binlerce insan, katliam ve açlıktan ölmüştür. Etiyopya, Mozambik, Angola, Eritre, Liberya, Sudan, Somali, Zaire ve Uganda'da yaşanan iç savaşlar Afrika kıtasını yıkıma uğratmıştır. Liberya'da yirmi bin çocuk, Uganda'da ise on dört bin çocuk savaşlara dâhil olmuştur. Demokratik Kongo Cumhuriyeti Ordusu'nun ise üçte biri çocuk askerlerden oluşmuştur. Sovyetler Birliği'nin işgali sona erdirmesinin ardından Afganistan ve Tacikistan da ise yoğun bir biçimde iç savaşlar yaşanmıştır. Latin Amerika'da ise 1977'den 1992 yılına kadar El Salvador İç savaşı bölgenin en uzun iç savaşı olmuştur. Nikaragua 1909,1925, 1978, 1982 yıllarında başlayan ve 3,8,2,8 yıl süren dört iç savaşa sahne olmuştur (Akad, 2011: 114). Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra bir arada yaşayan uluslar arasında savaşlar yaşanmıştır. 2010-2012 yılları arasında ise Libya ve Suriye'de şiddetli iç savaşlar yaşanırken, Irak ve Afganistan ise sık sık terör eylemleri ve çok sayıda can kaybı ile gündeme gelmektedir. Günümüzde iç savaşlar ve terör eylemleri insanlığın en büyük problemlerinin başında gelmektedir. Üzerinde yaşadığımız coğrafyanın konumu itibariyle komşu ülkelerde yaşanan savaşlar kitle iletişim araçları vasıtasıyla ülkemizde de takip edilmektedir. Bu savaşların Türkiye'de yaşayan insanları etkilemediği söylenemez. Bu durum yapılan çalışmayı bu açıdan önemli kılmaktadır.

Araştırma Problemi

Bu araştırmanın temel problemi "üniversite öğrencilerin savaş konusundaki görüşleri arasında farklılık var mıdır?" Sorusunun cevabını ortaya koymaktır.

Alt Problemler

Araştırmanın ana problemi çerçevesinde oluşturulan alt problemler ise;

- 1.Katılımcıların anket sorularına verdikleri cevapların ortalama değerler nedir?
- 2.Öğrencilerin anket maddelerine verdikleri cevaplar, cinsiyete göre farklılaşmakta mıdır?
- 3.Öğrencilerin anket maddelerine verdikleri cevaplar, okul türüne göre farklılaşmakta mıdır?

Yöntem

Bu çalışmada betimsel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Bu tür araştırmalar, olayları, obje ve problemleri anlamada ve anlatmada ilk basamağı teşkil eder. Eğitim ve sosyal bilimlerde çok sık kullanılan bir araştırma yöntemidir (Kaptan, 1995). Karasar (2000) ve Büyüköztürk (2011)'e göre ise betimsel araştırma, geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımıdır. Bu çalışmada betimsel araştırma yöntemlerinden olan tarama modeli kullanılmıştır.

Çalışma Evreni

Araştırmanın evreni 2012-2013 eğitim öğretim yılı güz döneminde Kafkas Üniversitesi Eğitim Fakültesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, İlahiyat Fakültesi ve Fen Edebiyat Fakültesinden seçilmiş olan bölümlerde öğrenim görmekte olan öğrenciler oluşturmuştur. Çalışma evreninin oluşturulmasında Tabakalı Amaçsal Örneklem yöntemi kullanılmıştır. Buna göre çalışmanın kapsamına, Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümünden Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bölümü öğrencileri, İktisadi İdari Bilimler Fakültesinden İktisat Bölümü öğrencileri, İlahiyat Fakültesinden Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Bölümü öğrencileri ve Fen Edebiyat Fakültesinden Tarih Bölümü öğrencileri dâhil edilmiştir. Çalışmaya toplam 421 öğrenci katılmıştır. Katılımcılara ilişkin sayısal bilgiler Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1: Katılımcılara ilişkin sayısal bilgiler

			Eğitim Fakültesi	Fen- Edebiyat Fakültesi	İktisat Fakültesi	İlahiyat Fakültesi	Toplam
Cinsiyet	Bay	Sayı	64	56	41	60	221
		%	15,2%	13,3%	9,7%	14,3%	52,5%
	Bayan	Sayı	45	50	51	54	200
		%	10,7%	11,9%	12,1%	12,8%	47,5%
Toplam		Sayı	109	106	92	114	421
		%	25,9%	25,2%	21,9%	27,1%	100,0%

Veri Toplama Aracı

Bu araştırmada veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından geliştirilmiş olan “Savaş Kavramı Üzerine Öğrenci Görüşleri” anketi kullanılmıştır. Anket toplam 24 maddeden oluşan likert tipi bir dereceleme ölçeği biçiminde düzenlenmiştir. Anketin oluşturulması sürecinde öncelikli olarak 34 maddeden oluşan bir madde havuzu oluşturulmuştur. Bu madde havuzunun oluşturulmasında konu ile ilgili literatürün taranması ve araştırmalarda çok sık kullanılan ölçeklerden faydalanılmıştır.

Madde havuzunun oluşturulmasında, Bu alanda yapılan ilk kapsamlı çalışma olarak bilinen ve Porter (1926) tarafından oluşturulan “Student Opinion On War” (Savaş üzerine öğrenci görüşleri) adlı tez çalışması temel alınmıştır. Bunun yanında faydalanılan diğer bir ölçek ise Droba (1931) tarafından geliştirilen ve Savaş kavramını konu alan ve iki formdan oluşan “Attitude Toward War” (Savaşa karşı tutum) adlı ölçektir. Ayrıca Droba tarafından geliştirilen “A Scale of Militarism-Pacifism” (Militarizm- Pasifizm) adlı 44 maddeden oluşan diğer bir ölçekten yararlanılmıştır. Wilke (1934) tarafından geliştirilen “Attitude Toward War (Scale W)” (Savaşa karşı Tutum) adlı 30 maddeden oluşan ölçek-

te araştırmada faydalanılan ölçekler arasındadır. Anketin geliştirilmesinde yararlanılan diğer bir ölçek ise Peterson (1932) tarafından geliştirilen “The Peterson War Scale” (Peterson Savaş Ölçeği) adlı 32 maddeden oluşmaktadır. Zubin ve Gristle (1937) tarafından geliştirilen ve Gristle tarafından 1949 yılında son şekli verilen ve 65 maddeden oluşan “The M-P Opinion Scale” (M-P Görüş Ölçeği), adlı çalışmadan da faydalanılmıştır. Day ve Quackenbush (1942) tarafından oluşturulan “Attitude Toward Defensive, Cooperative, and Agressive War” (Savunma, İşbirliği ve Saldırı Savaşı’na karşı Tutum Ölçeği) adlı on üç maddeden oluşan ölçek de önemli bir çalışmadır (Shaw and Wright, 1967: 213-227) Ankete ilişkin madde havuzunun oluşturulmasında bu çalışmalar ana kaynak olmuştur.

Oluşturulan 34 maddelik bu madde havuzu uzman görüşleri doğrultusunda 24 maddeye düşürülmüştür. Anket maddeleri cevaplayıcıların, “**Kesinlikle katılmıyorum**”, “**Katılmıyorum**”, “**Kararsızım**”, “**Katılıyorum**”, “**Kesinlikle katılıyorum**” derecelmelerinden birini işaretleyerek cevaplayacakları bir biçimde düzenlenmiştir. Anket, cevaplayıcılara kısa açık ve anlaşılır bir yönergeyle sunulmuştur.

Uygulama ve Verilerin Toplanması

Araştırma verilerinin toplanması 2012-2013 eğitim öğretim yılı güz dönemi içerisinde Kafkas Üniversitesine bağlı dört fakültede yapılmıştır. Verilerin toplanmasında, araştırmacıların bizzat kendileri anketlerin uygulanması sürecinde öğrencilerle bir arada bulunmuş ve öğrencilerin içten ve objektif cevap vermelerini sağlamak amacıyla kısa bir yapılama yapmışlardır. Uygulamalar sırasında öğrencilerin birbirlerinin cevaplarının etkilememelerine dikkat edilmiştir.

Verilerin Analizi

Araştırma sonucunda toplanmış olan veriler üzerinde katılımcıların işaretlemelerinin ortalama değerleri hesaplanmıştır. Bu değerlerin hesaplanması, öğrenci cevaplarının hangi dereceleme aralığında yoğunlaştığının görülmesi ve yorumlanması amacıyla gerçekleştirilmiştir. Daha sonra elde edilmiş olan veriler “Ki kare (χ^2)” analizine tabi tutulmuş ve bulgular tablolar halinde düzenlenerek sunulmuştur.

Bulgular

Çalışmanın bu bölümünde ankettten elde edilen sonuçlar değerlendirilerek literatürdeki savaş kavramı ile ilgili diğer çalışmalarla karşılaştırma yapılacaktır.

1. Öğrenciler Anket maddelerine verdikleri ortalama değerler nedir?

Tablo 2: Öğrencilerin anket maddelerine verdikleri cevapların frekans, yüzde ve Aritmetik ortalama değerler

Maddeler	Kesinlikle katılmıyorum		Katılmıyorum		Kararsızım		Katılıyorum		Kesinlikle katılıyorum		X
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	
1. İnsanın savaşçılık özelliği ile doğduğuna inanırım	95	22,6	97	23,0	32	7,6	116	27,6	80	19,9	2,97
2. Bir insanın hayatta ulaşabileceği en yüce değer savaş meydanında kazandığı şeref ve şandır	142	33,7	118	28,0	36	8,6	67	15,9	58	13,8	2,47
3. Allah sadece savaşlara izin vermekle kalmaz onu insanlar arasında adalet aracı olarak da kullanır.	141	33,5	88	20,9	56	13,3	83	19,7	53	12,6	2,57
4. Savaş sırasında ülke politikasına itirazda bulunanlar fiziksel ve zihinsel yönden zayıf kişilerdir	129	30,6	124	29,5	1	12,1	62	14,7	55	13,1	2,50
5. Savaş ve barış gece ve gündüz gibi birbirini takip etmektedir.	58	13,8	93	22,1	31	7,4	158	37,5	81	19,2	2,26
6. Savaş politikanın başka bir şeklidir	37	8,8	66	15,7	35	8,3	20,6	48,9	77	18,3	3,52
7. İnançlarıma ters düşse bile savaşta ülkemi desteklerim.	93	22,1	70	16,6	63	15,0	87	20,7	108	25,7	3,11
8. Silahlanma barışı garantiye almanın en iyi yollarından birisidir.	170	40,4	96	22,8	38	8,6	62	14,7	57	13,5	2,38
9. Savaş ortadan kaldırılamaz çünkü yaşam için bitmek tükenmek bilmeyen mücadelenin bir devamıdır.	69	16,4	89	21,1	34	8,1	125	29,7	104	24,7	3,25
10. Deneyimler göstermektedir ki farklı ırklardan ve dinlerden insanlar gereksiz nefretle kışkırtılmazlarsa savaşmadan bir arada yaşayabilirler.	30	7,1	30	7,1	13	3,1	99	23,5	249	59,1	4,20
11. Modern çağlarda savaşların pek çoğu diplomatlardan ve siyasetçilerden kaynaklanmaktadır. Diplomatlar ve siyasetçiler bir satrançtaki piyonla nasıl oynanırsa insanlarla öyle oynamaktadır.	38	9,0	27	6,4	19	4,5	116	27,6	221	52,5	4,08
12. Güçlü bir orduya sahip olup da bu durumdan fayda sağlamamak adeta imkânsızdır.	67	15,9	80	19,0	67	15,9	114	27,1	93	22,1	3,20
13. Barış istiyorsak savaşa hazır olmalıyız	138	32,8	108	25,7	43	10,2	66	15,7	66	15,7	2,55

14. İnsanlar idealizm ruhu ve fedakârlıkla savaşa koşarlar; ancak hayal kırıklığı ve değerlerine yabancı olarak geri dönerler.	62	14,7	91	21,6	102	24,2	110	26,1	56	13,3	3,01
15. Dünyadaki savaşlar, savaş karşıtlarının gerçeklerle yüz yüze gelememiş hayalperestler olduğunu kanıtlamıştır.	68	16,2	95	22,6	101	24,0	102	24,2	55	13,1	2,95
16. Kötülüklerle mücadele etmek için sadece güç yetmez yaratıcının manevi gücü de gereklidir.	33	7,8	22	5,2	20	4,8	127	30,2	219	52,0	4,13
17. İnsanoğlunun kardeşlik duygusu idealdir ancak dünya kardeşliği için uğraşmaktan önce ülkeye sadakati önemsemeliyiz.	45	10,7	46	10,9	45	10,7	125	29,7	160	38,0	3,73
18. Savaşlar sona erse bile geriye kendisinden daha tehlikeli kin ve nefret bırakır.	35	3,8	38	9,0	32	7,6	144	34,2	172	40,9	3,90
19. Savaş durumu ortaya çıktığında savaşta orta yol bulmak hatalıdır. İlk vuran, sıkı vuran ve her yerde vuran kazanır.	172	40,9	86	20,4	44	10,5	61	14,5	58	13,8	2,39
20. Savaş karşıtları (Pasifistler) derinden düşünemeyen iyi niyetli insanlara zarar vermektedir.	117	27,8	93	22,1	85	20,2	72	17,1	54	12,8	2,65
21. Tarihteki en büyük kahramanlarımız savaş kazanan komutan ve askerlerimizdir.	92	21,9	82	19,5	48	11,4	111	26,4	88	20,9	3,04
22. Savaş iyiler ile kötüler arasındadır	116	27,6	111	26,4	62	14,7	64	15,2	68	16,2	2,66
23. Dünyada savaş isteyen uluslar silahlanıyorsa barış isteyen uluslar da silahlanmalıdır.	71	16,9	60	14,3	40	9,5	114	28,3	131	31,1	3,42
24. Diplomatik nedeni ne olursa olsun savaşlar iktisadi nedenlerden kaynaklanmaktadır.	49	11,6	71	16,9	71	16,9	122	29,9	108	25,7	3,40

Tablo 2’den anlaşılacağı üzere anket maddelerine “Kesinlikle Katılmıyorum” kategorisinde cevap alınmamıştır. Öğrenciler 2,3,4,5,8,13,19 nolu maddelere “Katılmıyorum” kategorisinde cevap vermiştir. “İnsanın kazanabileceği en büyük değer savaş meydanında olduğuna” dair maddeye öğrenciler olumsuz cevap vermiştir. “Savaşın Allah’ın takdiri olduğuna” dair önermeye de öğrenciler yine katılmamıştır. Aktaş (2012) tarafından yapılan çalışmada savaşın “Tanrının takdiri olduğu” yönündeki önermeye ise orta-

öğretim öğrencileri “Katılmıyorum” kategorisinde cevap vermiştir. Tarihe baktığımızda ise pek çok savaşa dini atıf görmekteyiz. Müslümanların Cihadı, Hıristiyanların Haçlı Seferleri’nin din adına ve Tanrının rızasını kazanmaya yönelik olduğuna dair vurgu vardır. Orta Amerika, Güney Asya ve Kelt dinleri de savaşçılara ölümsüzlük ya da ölüm sonrası büyük ödüller vaat etmiştir (Neilberg, 2011: 4). Thomas Malthus ise savaşın nedeninin Tanrının planının bir parçası olduğunu savunmuştur. Malthus’a göre savaşın önemli işlevlerinden birisi kalabalık insan nüfusunun azalmasıdır (Yalçınkaya, 2008: 91). Stagner’in yaptığı çalışmada katılımcıların “İncil’de öldürmeye karşı hükümlerin olması, savaşın yasaklandığı anlamına gelmemektedir önermesine” katıldıkları görülmektedir (Stagner, 1942, 133). “Ülkenin savaş politikasına itiraz edenlerin zayıf karakterli kişiler olduğuna” yönelik önermeye ise öğrenciler olumsuz cevap vermiştir. Öğrenciler “Savaş ve barışın gece ve gündüz gibi süreklilik gösterdiğine” yönelik önermeye de yine olumsuz cevap vermiştir. “Silahlanmanın barışı garantiye almanın bir yolu” olduğuna yönelik önermeye de öğrencilerin katılmadığı görülmektedir. Porter (1926, 133) tarafından yapılan çalışmada “Silahlanmanın barışı garantiye almanın en önemli yollarından biri olduğu” önermesine öğrencilerden 463 kişi “Yanlış” ve “Kesinlikle yanlış” kategorisinde cevap verirken 410 kişi “Doğru” ve “Kesinlikle Doğru” kategorilerinde cevap verdiği ifade edilmiştir. Hakvoort, Hagglund ve Oppenheimer (1998, 100) tarafından yapılan çalışmada Hollandalı öğrenciler İsveçli öğrencilere göre daha yüksek oranda barışı inşa etmenin ve korumanın silahsızlanmaya bağlı olduğunu savunmuştur. “Savaş durumu ortaya çıktığında en iyi yolun savaşı şiddetli bir şekilde devam ettirmek gerektiği” yönünde önermeye öğrenciler olumsuz cevap vermiştir. Tablo 2’den anlaşılacağı üzere öğrenciler 1,9,12,14,15,20,21,22,24 nolu maddelere öğrenciler “Kararsızım” kategorisinde cevap vermiştir. “İnsanın savaşçılık özelliği ile doğduğu” önermesine öğrenciler “Kararsızım” kategorisinde cevap vermiştir. Aktaş (2012) tarafından yapılan çalışmada ortaöğretim öğrencileri aynı önermeye “Kararsızım” kategorisinde cevap vermiştir. Freud ve Lorenz insanda yıkıcılık özelliğinin doğuştan geldiğini savunmuştur. Hobbes de insanın şiddete eğilimli olduğunu savunmuştur. Hobbes’e göre doğal haliyle insan eğer oluyorsa nadiren barışçı olmuştur. Jean Jacques Rousseau ise bu düşünürlerin tersine insanın ilk haliyle daha barışçı olduğunu savunmuştur. Rousseau’ya göre insan doğuştan şiddet yanlısı değildir. Şiddet toplumsal gelişim sürecinin bir parçasıdır (Nielberg, 2011: 11). 1986 yılında Sevilla Üniversitesi’nde doğa ve sosyal bilimciler “Şiddet Hakkında Sevilla Bildirisi” isimli bir bildiri yayınlayarak, biyolojik bulgularla savaşı ve şiddeti meşrulaştırma çabalarını reddetmişlerdir (Yalçınkaya, 2008: 82). Öğrenciler savaşın ortadan kaldırılamayacağına yönelik cevapları yine “Kararsızım” kategorisinde toplanmıştır. Öğrenciler “güçlü bir orduya sahip olmanın savaşlara neden olabileceği” önermesine de “Kararsız” yönünde görüş bildirmişlerdir. “Savaşların iyiler ile kötüler arasında olduğu” önermesine ise “Kararsız” seçeneğinin işaretlediği görülmektedir. “Öğrenciler, savaşların temel nedeninin iktisadi nedenler olduğu” yönündeki önermeye de “Kararsızım” kategorisinde cevap vermiştir. Ancak bu maddeye verilen “Kararsızım” cevapları “Katılıyo-

rum” kategorisinde oldukça yakındır. Porter (1926, 130) tarafından yapılan çalışmada “Savaşların temelinde ekonomik faktörler olduğu” yönündeki önermeye 1000 katılımcıdan 728’i “Kesinlikle doğru” ve “Doğru” kategorisinde cevap vermiştir. Hakvoort ve Hagglund tarafından yapılan araştırmada 13-17 yaş aralığındaki Hollandalı ve İsveçli öğrencilerle yapılan araştırmada barış nasıl gerçekleşir sorusuna Hollandalı öğrenciler ayrımcılığı azaltmaya, daha fazla toleranslı olmaya bağlı olduğunu söylerken İsveçli öğrenciler ise uluslararası işbirliği ve zengin ülkelerin fakir ülkelerle zenginliklerinin bir kısmını paylaşması gerektiğine bağlamıştır (Hakvoort ve Hagglund, 2001: 327). Tablo 2 incelendiğinde, 6,7,10,11,16,17,18,23, maddelere öğrencilerin cevapları “Katılıyorum” kategorisinde toplanmıştır. “Savaşın politikanın başka bir şekli olduğu” yönündeki Alman teorisyen Clausewitz’in (1984,35) önerisine öğrenciler katılmıştır. “Öğrenciler nedenini desteklemese bile eğer ülkeleri savaşa katılmışsa ülkelerini destekleyeceklerini” belirtmiştir. Yine öğrenciler “Evrensel kardeşliği benimsemesinden ise ülkeye sadakatın daha öncelikli olduğunu” belirtmiştir. Aktaş (2012, 135) tarafından yapılan çalışmada ortaöğretim öğrencileri “Tarih derslerimizde barışın önemini öğrenmeden önce iyi bir vatansız olmayı öğrenmeliyiz” yönündeki önermeye “Katılıyorum” kategorisinde cevap vermiştir. Öğrenciler, “Farklı ırklardan ve dinlerden insanların kışkırtma olmaksızın bir arada barış içerisinde yaşayacakları” önermesine “Katılıyorum” kategorisinde cevap vermiştir. Öğrenciler bu cevapları “Kesinlikle katılıyorum” kategorisine de oldukça yakındır. Porter (1926, 129) tarafından yapılan çalışmada öğrencilere “Farklı ırktan insanlar nefretle kışkırtılmadığı takdirde barış içinde yaşayabilirler” önermesine 1000 katılımcıdan 764 kişi “Kesinlikle doğru” ve “Doğru” kategorisinde cevap vermiştir. Öğrenciler ayrıca “Diplomatların ve siyasetçilerin insanları savaşa sürüklediklerini düşünmektedir”. “Kötülüklerle mücadele etmek için Allahın manevi gücünün de kazanılması gerektiği” de ifade edilmiştir. Öğrenciler “Savaşların kin ve nefret bırakarak sona erdiği” görüşüne “Katılıyorum” kategorisinde cevap verdikleri ve “Silahlanmanın barışın sağlamanın bir yolu olduğunu” düşünmemelerine rağmen savaş isteyen uluslara karşı silahlanmak gerektiğini düşündükleri görülmektedir.

2. Öğrencilerin anket maddelerine verdikleri cevaplar cinsiyete göre farklılaşmakta mıdır?

Tablo 3: Cinsiyet değişkenine göre anlamlı farklılık gösteren maddeler

Madde		Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyorum		Kararsızım		Katılıyorum		Kesinlikle katılıyorum		χ^2
		f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	
6. Savaş politikasının başka bir şeklidir.	Bay	14	6,3	30	13,6	16	7,2	109	49,3	52	23,5	,016
	Bayan	23	11,5	36	18,0	19	9,5	97	48,5	25	12,5	
15. Dünya'daki savaşlar, savaş karşıtlarının gerçeklerle yüz yüze gelememiş hayalperestler olduğunu kanıtlamıştır.	Bay	29	13,1	51	23,1	47	21,3	53	24,0	41	18,6	,005
	Bayan	39	19,5	44	22,0	54	27,0	49	24,5	14	7,0	
23. Dünya'da savaş isteyen uluslar silahlaniyorsa barış isteyen uluslar da silahlanmalıdır.	Bay	33	14,9	27	12,2	13	5,9	63	28,5	85	38,5	,002
	Bayan	38	19,0	33	16,5	27	13,5	56	28,0	46	23,0	

p<.05

Tablo 3’de görüldüğü gibi anketin üç maddesinde cinsiyet açısından anlamlı farklılık görülmüştür. Bu maddeler, 6. Madde 15. Madde ve 23. Madde’dir. Anketin 6. Maddesine verilmiş olan cevaplar incelendiğinde, erkek öğrencilerin cevapları “Katılıyorum” ve kesinlikle katılıyorum kategorisinde (% 72,5) toplanırken bayan öğrenciler (% 61) oranında “Katılıyorum” ve “Kesinlikle katılıyorum” kategorilerinde toplanmış olduğu görülür. 15. Madde’de yer alan, “Savaş “karşıtlarının gerçeklerle yüz yüze gelememiş olan hayalperestlerdir” biçimindeki maddeye, bayanların cevaplarının, “Kesinlikle Katılmıyorum” ve “Katılmıyorum (% 41,5) kategorisinde toplandığı, Erkeklerin cevaplarının ise (% 42,6) “Katılıyorum” ve “Kesinlikle Katılıyorum” kategorisinde toplandığı ortaya çıkmıştır. Bu madde üzerinde yapılmış olan istatistiksel analizler sonucunda, cinsiyet açısından gruplar arasında, anlamlı bir farklılığın olduğu saptanmıştır. Anketin 23. Maddesi “Dünyada savaş isteyen ulusların silahlanmasına karşı barış isteyen ulusların da silahlanması gerektiği” yönündeki önermeye bayan öğrenciler (% 51) “Katılıyorum” ve “Kesinlikle Katılıyorum” kategorisinde cevap verirken, erkek öğrenciler (% 67) “Katılıyorum” ve Kesinlikle Katılıyorum” kategorisinde cevap vermiştir. Cinsiyet açısından anlamlı farklılıklar görülen maddeleri değerlendirdiğimiz zaman, erkek öğrencilerin, sorunların çözümünde savaşı bir çözüm olarak görme eğilimlerinin, bayan öğrencilerden daha fazla olduğu söylenebilir. Bayan öğrencilerin ise barışı bir çözüm olarak gördükleri ifade edi-

lebilir. Bu sonuçlarla tutarlı olduğu görülen bir çalışma bulgusu Droba (1931, 109) tarafından ABD’de yapılan araştırmada elde edilmiştir. Bu çalışmada araştırmacı, erkeklerin kadınlara oranla savaşa karşı daha militaristlik bit tutum gösterdiğini ortaya koymuştur. Diğer bir çalışmada yine Droba tarafından 1928 yılında “University Of Chicago”da 1000 öğrenciyle yapılmıştır. Bu çalışmada ise erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre, çok az bir farkla militaristlik tutum sergilediği görülmüştür (Droba, 1931-1932, 152). Türk Dil Kurumu sözlüğü, militarizmi her türlü sorunu askerî yöntemlere başvurarak çözme bundan dolayı silahlı kuvvetlere öncelik tanıma eğilimi olarak tanımlamıştır. Amerika Birleşik Devletleri’nde yapılan bir çalışmada, kolejde okuyan bayan öğrencilerin, erkek öğrencilere göre daha yüksek oranda savaş karşıtı bir tutumda oldukları ortaya konulmuştur (Stagner, 1942: 141).

3. Öğrencilerin anket maddelerine verdikleri cevaplar okul türüne göre farklılaşmakta mıdır?

Tablo 4: Okul türü değişkenine göre anlamlı farklılık gösteren maddeler

Madde	Okul Türü	Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyorum		Kararsız		Katlıyorum		Kesinlikle katılıyorum.		χ^2
		F	%	F	%	f	%	f	%	f	%	
1. İnsanın savaşçılık özelliği ile doğduğuna inanırım	RPD	18	16,5	28	25,7	12	11,0	31	28,4	20	18,3	,000
	Tarih	31	29,2	31	29,2	3	2,8	29	27,4	12	11,3	
	İktisat	15	16,3	14	15,2	4	4,3	26	28,3	33	35,9	
	Din Kültürü	31	27,2	24	21,1	14	12,3	30	26,3	15	13,2	
2. Bir insanın hayatta ulaşabileceği en yüce değer savaş meydanında kazandığı şeref ve şandır.	RPD	32	29,4	40	36,7	8	7,3	15	13,8	14	12,8	,007
	Tarih	38	35,8	32	30,2	10	9,4	17	16,0	9	8,5	
	İktisat	25	27,2	17	18,5	8	8,7	17	18,5	25	27,2	
	Din Kültürü	47	41,2	29	25,4	10	8,8	18	15,8	10	8,8	
3. Allah sadece savaşlara izin vermekle kalmaz onu insanlar arasında adalet aracı olarak da kullanır.	RPD	33	30,3	25	22,9	17	15,6	22	20,2	12	11,0	,001
	Tarih	39	36,8	22	20,8	11	10,4	26	24,5	8	7,5	
	İktisat	23	25,0	16	17,4	9	9,8	19	20,7	25	27,2	
	Din Kültürü	46	40,4	25	21,9	19	16,7	16	14,0	8	7,0	
4. Savaş sırasında ülke politikasına itirazda bulunanlar fiziksel ve zihinsel yönden zayıf kişilerdir.	RPD	38	34,9	28	25,7	16	14,7	18	16,5	9	8,3	,011
	Tarih	33	31,1	40	37,7	12	11,3	11	10,4	10	9,4	
	İktisat	30	32,6	18	19,6	6	6,5	16	17,4	22	23,9	
	Din Kültürü	28	24,6	38	33,3	17	14,9	17	14,9	14	12,3	

7. inançlarım ters düşse bile savaşta ülkemi desteklerim	RPD	29	26,6	21	19,3	21	19,3	21	19,3	17	15,6	,024
	Tarih	23	21,7	17	16,0	11	10,4	26	24,5	29	27,4	
	İktisat	17	18,5	13	14,1	8	8,7	17	18,5	37	40,2	
	Din Kültürü	24	21,1	19	16,7	23	20,2	23	20,2	25	21,9	
8. Silahlanma barışı garantiye almanın en iyi yollarından birisidir.	RPD	51	46,8	19	17,4	10	9,2	22	20,2	7	6,4	,013
	Tarih	47	44,3	25	23,6	10	9,4	11	10,4	13	12,3	
	İktisat	29	31,5	25	27,2	6	6,5	9	9,8	23	25,0	
	Din Kültürü	43	37,7	27	23,7	10	8,8	20	17,5	14	12,3	
12. Güçlü bir orduya sahip olup da bu durumdan fayda sağlamamak adeta imkânsızdır.	RPD	13	11,9	27	24,8	16	14,7	33	30,3	20	18,3	,018
	Fen Edebiyat	25	23,6	15	14,2	23	21,7	24	22,6	19	17,9	
	İktisat	14	15,2	13	14,1	7	7,6	30	32,6	28	30,4	
	Din Kültürü	15	13,2	25	21,9	21	18,4	27	23,7	26	22,8	
20. Savaş karşıtları (Pasifistler) derinden düşünemeyen iyi niyetli insanlara zarar vermektedir.	RPD	33	30,3	30	27,5	25	22,9	13	11,9	8	7,3	,007
	Tarih	34	34,2	21	19,8	20	18,9	20	18,9	11	10,4	
	İktisat	22	23,9	22	23,9	9	9,8	17	18,5	22	23,9	
	Din Kültürü	28	24,6	20	17,5	31	27,2	22	19,3	13	11,4	
21. Tarihteki en büyük kahramanlarımız savaş kazanan komutan ve askerlerimizdir.	RPD	30	27,5	23	21,1	16	14,7	29	26,6	11	10,1	,021
	Tarih	22	20,8	23	21,7	11	10,4	23	21,7	27	25,5	
	İktisat	16	17,4	15	16,3	6	6,5	24	26,1	31	33,7	
	Din Kültürü	24	21,1	21	18,4	15	13,2	35	30,7	19	16,7	

p<.05

Tablo 4, ankete verilmiş olan cevapların ki kare analizini içermektedir. Tablodan anlaşılacağı gibi, “İnsanın savaşçılık özelliği ile doğduğu” önermesine “Katılmıyorum” ve “Kesinlikle katılmıyorum” kategorilerinde, Tarih bölümü (%58,4) ile Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi bölümü (% 48,3) oranı ile cevap verdikleri görülmektedir. Aynı maddeye, RPD bölümü (% 46,7) ile İktisat bölümü (% 64,2) ile daha yüksek oranda “Katılıyorum” ve “Kesinlikle katılıyorum” kategorilerinde yoğunlaşmıştır. İki okul türü arasında anlamlı fark ise Tarih bölümü ile İktisat bölümü arasındaki farktan kaynaklanmaktadır.

İkinci maddeye bakıldığında “Bir insanın hayatta kazanacağı en yüce değer savaş meydanında olduğu” önermesine RPD bölümü (% 66,1) Tarih bölümü (% 66), Din Kültürü ve Ahlak ilgisi bölümü (66,6) oranları ile “Katılmıyorum” ve “Kesinlikle katılmı-

yorum” kategorilerinde yoğunlaşırken, İktisat bölümü “ Kesinlikle katılmıyorum” ve “Katılmıyorum” kategorilerine (% 45,7)’lik oranla işaretleme yapmış ve yine aynı oranla (% 45,7) “Katılıyorum ve ”Kesinlikle katılıyorum” seçeneğini işaretlemişlerdir. Bu maddedeki anlamlı farklılığın İktisat bölümünden kaynaklandığı görülmektedir.

Madde 3’e verilmiş olan cevaplar incelendiğinde, RPD bölümü öğrencilerinin (% 53,2) Tarih bölümü öğrencilerinin (% 57,6) ve Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi bölümü öğrencilerinin (% 62,3) ile “Kesinlikle katılmıyorum” ve “Katılmıyorum” kategorilerinde yoğunlaştığı, İktisat bölümü öğrencilerinin ise (% 47,9) oranında “Katılıyorum” ve “Kesinlikle katılıyorum” kategorilerinde yoğunlaştığı görülür. Puanlar arasında gözlen farkın en fazla RPD bölümü öğrencileri ile İktisat bölümü öğrencileri arasında olduğu ortaya çıkmaktadır.

Madde 4’e bakıldığında, “Savaş sırasında ülke politikasına itirazda bulunanlar fiziksel ve zihinsel yönden zayıf kişilerdir” maddesine, RPD bölümü öğrencilerinin (% 60,6), Tarih bölümü öğrencilerinin (% 68,6), İktisat bölümü öğrencilerinin (% 52,2) ve Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi bölümü öğrencilerinin (% 57,9)’luk oranlarla “Katılmıyorum” ve “Kesinlikle katılmıyorum” kategorisine cevap verdikleri gözlenmektedir. Burada İktisat bölümü öğrencilerinin cevaplarının diğer bölüm öğrencilerinin cevaplarından farklılaştığı görülmektedir. “Katılıyorum” ve “Kesinlikle katılıyorum” kategorilerinde ise iktisat bölümü öğrencilerinin (% 41,3) oranla en yüksek oranda cevap verdiği görülmektedir. Bu maddede en fazla farklılaşmanın Tarih bölüm öğrencileri ile İktisat bölümü öğrencileri arasında olduğu söylenebilir.

Madde 7’ye bakıldığında “İnançlarım ters düşse bile savaşta ülkemi desteklerim” maddesine, Tarih bölümü öğrencilerinin (% 51,9), İktisat bölümü öğrencilerinin (% 58,7), Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi bölümü öğrencilerinin (% 42,1) ile “Kesinlikle katılıyorum” ve “Katılıyorum” kategorisinde yoğunlaştığı gözlenmektedir. RPD bölümü öğrencilerinin burada (% 45,9) ile “Katılmıyorum” ve “Kesinlikle katılmıyorum” seçeneklerinde yoğunlaşarak diğer bölümlerin öğrencilerinden farklılaştığı görülmektedir.

Madde 8’e bakıldığında “Silahlanma barışı garantiye almanın en iyi yollarından birisidir” önermesine, RPD bölümü öğrencilerinin “Katılmıyorum” (% 64,2), Tarih (% 67,9), İktisat bölümü öğrencilerinin (% 58,7) ve Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi bölümü öğrencilerinin (% 61,4) ortalama ile “Katılmıyorum” ve “Kesinlikle katılmıyorum” kategorisinde yoğunlaştıkları söylenebilir. Burada “Katılıyorum” ve “Kesinlikle katılıyorum” kategorilerinde ise İktisat bölümü öğrencileri (% 34,8) ile en yüksek oranda cevap verdikleri görülür. Bölümler arasındaki farkın, Tarih bölümü ile iktisat bölümü arasında ortaya çıkan farktan kaynaklandığı söylenebilir.

Madde 12’de yer alan “Güçlü bir orduya sahip olup da bu durumdan fayda sağlamamak adeta imkânsızdır” maddesine, RPD bölümü öğrencilerinin (% 48,6) Tarih bölümü öğrencilerinin (% 40,59) İktisat bölümü öğrencilerinin (% 63) ve Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi bölümü öğrencilerinin (% 46,5) oranla “Kesinlikle katılıyorum” ve “Katılıyo-

rum” kategorisinde cevap verdikleri saptanmıştır. Burada “Katılmıyorum” kategorisinde en fazla oran (% 37,8) ile İktisat bölümüne aittir. Bu bakımdan İktisat bölümü diğer üç bölümden farklılık göstermektedir.

Madde 20’ya verilen cevaplar incelendiğinde, “Savaş karşıtları (Pasifistler) derinden düşünemeyen iyi niyetli insanlara zarar vermektedir” maddesine RPD bölümü öğrencilerinin (% 57,8) Tarih bölümü öğrencilerinin (% 51,9) İktisat bölümü öğrencilerinin (% 47,8) ve Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi bölümü öğrencilerinin (% 42,1) oranlarla “katılmıyorum ve “Kesinlikle katılmıyorum” kategorilerinde cevap verdikleri görülmektedir. İktisat bölümü öğrencilerinin ise “Katılıyorum” ve “Kesinlikle katılıyorum” kategorilerinde (% 42,4) ile en yüksek oranda cevap verdikleri ortaya konmuştur. Bu maddede İktisat bölümü öğrencilerinin vermiş oldukları cevaplar diğer bölümlerin öğrencilerinin cevaplarından farklılık gösterdiği ortaya çıkmıştır. En fazla fark ise RPD bölümü ile İktisat bölümleri arasında olmuştur.

Madde 21’e bakıldığında “Tarihteki en büyük kahramanlarımız savaş kazanan komutan ve askerlerimizdir” maddesine Tarih bölümü öğrencilerinin (% 47,2) ile İktisat bölümü öğrencilerinin (% 59,8) ile İktisat bölümü öğrencilerinin ise (% 47,4) oranında “Katılıyorum” ve “Kesinlikle katılıyorum” kategorilerinde cevap verdikleri görülmektedir. Buna karşı RPD bölümü öğrencilerinin ise (% 48,6) oranla “Kesinlikle katılmıyorum” ve “Katılmıyorum” kategorilerinde cevap verdikleri gözlenmektedir. Bu madde de RPD bölümü öğrencilerinin diğer bölüm öğrencilerinden farklılık gösterdiği söylenebilir. Bu maddede en fazla farklılaşmanın RPD bölümü öğrencileri ile iktisat bölümü öğrencileri arasında olduğu saptanmıştır. Pihlblad tarafından (1935) yılında, University of Misori’de gerçekleştirilen bir araştırmada öğrencilerin savaşa karşı tutumları çeşitli değişkenler açısından değerlendirilmiştir. Bu değişkenlerden birisi de öğrencilerin aldıkları derslerdir. Araştırma sonucuna göre öğrencilerin ekonomi, eğitim, yönetim, tarih, hukuk, askeri bilim, fen, din ve sosyoloji derslerini fazla ya da az almaları savaşa karşı tutumda anlamlı bir farklılığa yol açmadığı ifade edilmiştir (Pihlblad, 1935: 252). Konu ile ilgili yapılmış olan diğer bir araştırmada ise Sosyal Bilimler öğrencilerinin; fen bilimleri, dil ve edebiyat bölümü öğrencilerine göre daha pasifist bir tutum sergiledikleri ortaya konulmuştur (Zubin ve Gristle, 1935, 27-32). 1942 yılında yapılmış olan diğer bir araştırmaya göre ise işçiler ve profesyonel meslek sahiplerinin, memurlar ve iş adamlarından daha pasifist bir tutum sergiledikleri ifade edilmiştir (Stagner, 1942: 142). Bu araştırmalar sonuçların yorumlanması bakımından önemli görülmektedir.

Tartışma ve Sonuç

Araştırmanın sonuçlarına genel olarak bakıldığında, Üniversite öğrencilerinin, anketeye verdikleri cevapların ortalama değerlerinin, yedi maddede; “Katılmıyorum”, dokuz maddede “Kararsızım” ve sekiz maddede ise “Katılıyorum” kategorilerinde toplandığı; “Kesinlikle katılmıyorum” ve “Kesinlikle katılıyorum” kategorilerinde ise toplanmadığı saptanmıştır.

Bulgular incelendiğinde, ankette yer alan maddelerden, sadece üç maddede cinsiyet değişkenine göre farklılaşma görülürken, dokuz maddede ise okul türüne göre farklılaşma olduğu saptanmıştır. Araştırma kapsamına alınmış olan öğrenciler İlahiyat Fakültesi öğrencileri Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Anabilim dalında öğrenim görmektedir. Eğitim Fakültesinde öğrenim gören öğrenciler ise Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık (RPD) bölümü öğrencilerdir. Bu iki fakültenin öğrencileri öğretmenlik mesleği ile ilgili eğitim görmektedir. Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü öğrencileri ise mezun olduktan sonra pedagojik formasyon derslerini alarak öğretmenlik mesleğine geçebilmektedirler. Maddelere verilen cevapların analizi sonucunda, okul türüne göre farklılığın, daha fazla İktisat bölümünden kaynaklandığı ortaya çıkmıştır. Bölümler arası karşılaştırmada en fazla farkın gözlemlendiği bölümlerin, İktisat bölümü ile RPD bölümü arasında olduğu saptanmıştır. Bunun yanında İktisat bölümü öğrencilerinin “ulusal politikalara” atıfta bulunulan maddelere daha yakın eğilim gösterdiği görülmektedir. Droba (1931a) tarafından ABD’de yapılan benzer bir çalışmada, üniversite öğrencilerinin devam ettikleri bölümler ile savaşa ve barışa karşı tutumları arasında bir fark görülmemiştir. Pihlblad tarafından (1935) yılında, University of Misori’de gerçekleştirilen diğer bir çalışmada, öğrencilerin savaşa karşı tutumları çeşitli değişkenler açısından değerlendirilmiştir. Bu değişkenlerden birisi öğrencilerin okudukları bölümlerde öğrenim görürken aldıkları derslerdir. Bu araştırmanın sonucuna göre, öğrencilerin ekonomi, eğitim, yönetim, tarih, hukuk, askeri bilim, fen, din ve sosyoloji derslerini fazla ya da az almalarının, savaşa karşı tutumda anlamlı bir farklılığa yol açmadığı ifade edilmiştir (Pihlblad, 1935: 252). Konu ile ilgili yapılmış olan diğer bir çalışmada ise Sosyal Bilimler öğrencilerinin; fen bilimleri, dil ve edebiyat bölümü öğrencilerine göre “savaşı tasvip edilmeyen bir seçenek olarak gören” bir tutum sergiledikleri ortaya konulmuştur (Zubin ve Gristle, 1935, 27-32). 1942 yılında yapılmış olan diğer bir çalışmaya göre ise işçiler ve profesyonel meslek sahiplerinin, memurlar ve iş adamlarına oranla yine “savaşı tasvip edilmeyen bir seçenek olarak gören” bir tutum sergiledikleri ifade edilmiştir (Stagner, 1942: 142). Araştırma sonuçlarına bakıldığında insanların yaşamlarını şekillendiren mesleklerinin savaşa ve barış kavramına bakış açısını da etkilediği söylenebilir. Bu çalışmada da ekonomi konusunda eğitim almakta olan, İktisat bölümü öğrencilerinin, bazı maddelerde, diğer bölümlerden farklı bir görüş sergiledikleri görülmektedir. Ekonomi ile savaşlar arasındaki ilişki pek çok çalışmada dile getirilmiştir. Saint Simon, sanayi toplumlarının barışçı olacaklarını, savaş vasıtasıyla sorunları çözmeye itibar etmeyeceklerini de savunmuştur. Montesquieu ise tacir toplumların barışa daha yakın olduklarını dile getirmiştir. Fernand Braudel’e göre ise ticaret empatik yaklaşımı gerektirmektedir. Bu nedenle tacirler genellikle barışı tercih ederler. Benjamin Constant ise savaş, ticaret öncesinin işidir diyerek, ticaret eğilimi güçlendikçe savaşın azalacağını dile getirmiştir. Herbert Spencer de gelecekteki toplumların savaşa itibar etmeyeceğini ifade etmiştir. Kant da bu konuda, demokrat ve özgürlükçü toplumların kendi aralarındaki sorunları barışçı yöntemle çözeceklerini dile getirerek, gelecekteki dünyanın daha barışçı olacağını savunmuştur (Oktay, 2012: 2-3). Ancak bu düşünürlerin “ticaretin gelişmesinin

savaşları azaltacağı” yönündeki umutları haklı çıkmamıştır. Bunun en önemli nedenleri arasında, devletlerin ekonomik çıkarları için daha fazla güç kullanma eğilimleri ve silah sanayine sahip olan ülkelerin ticari anlamda çıkar elde etme isteklerinin olduğu söylenebilir.

Çalışma bulguları cinsiyet açısından incelendiğinde, sadece üç maddede anlamlı farklılık olduğu görülür. Bu maddeler değerlendirildiğinde ise erkeklerin, sorunların çözümünde, savaşı, bayanlardan daha fazla oranda bir çözüm olarak gördükleri ortaya çıkmaktadır. Duffy (1941) tarafından yapılan benzer bir çalışmada, gençlerin yaşlılara, bayanların da erkeklere oranla, savaşa ve cezalara ilişkin tutumlarının daha ılımlı olduğu görülmüştür. Benzer bir çalışma olan Stagner (1942)’ın çalışmasında, erkeklerin kadınlara oranla daha militarist bir eğilime sahip oldukları ortaya çıkmıştır. Bu bakımdan, çalışmaların sonuçları arasındaki benzer noktaları görmek mümkündür. Türkiye’de Oruç (2002) tarafından, tarih öğretmenleriyle yapılan bir çalışmada, ” Savaş konuları yüzeysel işlenmelidir” önermesine, erkek öğretmenlerin de kadın öğretmenlerin de “Kararsızım” kategorisinde cevap vermiş oldukları görülmüştür.

Direk (2008) yedi yaşında bir ilköğretim öğrencisi ile erkek ve kız çocuklarına verilen isimlerle ilgili bir görüşme yapmıştır. Bu görüşmelere dayanılarak, anne ve babaların erkek çocuklarına Savaş, Erşan, Yigit, Efe gibi savaşları çağrıştıran isimler verirken, kız çocuklarına ise Yasemin, Oya ve Menekşe gibi isimleri verdiği ifade edilmiş ve bu tür faktörlerin de kız ve erkek öğrenciler arasında savaş ve barışa ilişkin algılarında fark yaratabileceği ileri sürülmüştür. Yine annelik duygusunun savaş ve barış kavramına yönelik düşüncelerde fark yaratmış olabileceği de göz önüne alınmalıdır. Literatürdeki çalışmalar incelendiğinde erkeklerin kadınlara kıyasla, daha yüksek bir oranla “sorunların çözümünde savaşı bir seçenek olarak” gördükleri ifade edilebilir.

Türkiye’de çocukların savaş ve barış kavramlarını nasıl tanımladıkları ve hangi yaşlardan itibaren tanımlamaya başladıklarına dair araştırmaya rastlanmamıştır. Geçmişteki savaş olgusu ile günümüzdeki savaş olgusu arasında farkların oluştuğu da gerçektir. Yirminci yüzyılın ikinci yarısına ve 21. yüzyıla bakıldığında artık büyük devletlerin doğrudan savaşa dâhil olmaktan kaçındıkları görülmektedir. Bu yüzden 21. yüzyıldaki savaş türleri iç savaş şeklinde kendini göstermektedir. Büyük devletlerde bu iç savaşa dolaylı bir biçimde dâhil olmaktadır. Bu nedenle savaşa ilişkin algılar ve yorumlar artık değişmektedir.

Devletleri tehdit eden başka bir savaş türü ise terörizmdir. Devletler başka bir ulusu yıpratmak için artık terör seçeneğini de kullanabilmektedirler. Günümüzde savaş olgusunun daha iyi anlaşılabilmesi için, benzeri çalışmaların, daha kapsamlı örneklem grupları ile yapılması ve sonuçlarının karşılaştırmalı bir biçimde yorumlanması önerilebilir. Türkiye’de savaş ve barış kavramının nasıl algılandığına dair araştırmalar oldukça sınırlıdır. Bu çalışmalar yapılırken savaşların değişen yapısı, iç savaşlar ve terör olaylarının artık yeni bir savaş modeli olduğu da göz önünde bulundurulmalıdır. Bunun yanında 21. Yüzyılda barış ve barış eğitimi kavramının da ön plana çıktığı görülmektedir. Uzun süre

çatışma halinde olan toplumlarda, yaraların sarılması için, barış eğitimi programlarının uygulanması büyük önem taşımaktadır. Bu programlar Afrika ve Ortadoğu ülkelerinde uygulanmaktadır. 21. yüzyılda savaş kavramı gibi barış kavramı da yeni tanımlarla şekillenmektedir. Bu konularla ilgili çalışma yapacak olan araştırmacılara faydalı olması bakımından bu araştırmanın sonuçları da önemli sayılabilir.

Kaynakça

- Akad Mehmet, T. (2011). *Modern Savaşın Temel Kavramları*, İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Aktaş, Ö. (2012). *Tarih Eğitiminde Savaş ve Barış*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Bayat, M. (1985). Harp ve Sulh (III), Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, sayı 5, Temmuz, 66-73.
- Büyüköztürk Ş. (2011). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Pegem Akademi.
- Clausewitz, Carl V. (1984). *Harp Üzerine*, Çev. H. Fahri Çeliker, Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- Cooper, P. (1965). The Development of the Concept of War, *Journal of Peace Research*, vol.2, no.1, 1-17.
- Droba D. D. (1931a). *Attitude Toward War*, Scale no.2, form A, (Edited by L.L Thustone), Illinois: The University of Chicago.
- Droba D. D. (1931b). *Attitude Toward War*, Scale no.2, form B, (Edited by L.L Thustone), Illinois: The University of Chicago.
- Droba, D. D. (1931c). A Scale of Militarism- Pasifism, *Journal of Educational Psychology*, 22, 96-111.
- Droba, D. D. (1931-1932). Effect of Various Factor on Milirarism- Pacifism, *Journal Of Abnormal & Social Psychology*, 26, 141-153.
- Duffy, E. (1942). Attitudes of parents and daughters toward war and toward the treatment of criminals. *The Psychological Record*, June, IVi (23), 367-372.
- Falls, C. (1947). *The place of war in history*, Oxford University Press, Amen House FC. 4, Geoffrey Cumberlege Publisher to the University, London, Edinburg, Glasgow, New York, Toronto, Melbourne, Cape Town, Calcutta, Medres.
- Hakvoort, I. (2006). *Conceptualization Peace and War Childhood Through Adolescence*, Academis Proefschrift, Amsterdam: Universiteit Van Amsterdam.
- Hakvoort, I. (1997a). *Interview- Manual, Semi –Structured Interview- Produce to Assess the Conceptions of peace, War, and Strategies to attain Peace*, Netherlands: Department of Developmental Psychology, University of Amsterdam.

- Hakvoort, I. (1997b). *Coding-Manual, Conceptions of Peace, War, and Strategies to attain Peace*, Netherlands: Department of Developmental Psychology, University of Amsterdam.
- Hakvoort I, Hagglund S, & Oppenheimer, L. (1998). Dutch and Swedish Adolescents' understanding of Peace and war. In J-E. Nurmi (Ed). *Adolescents, Cultures and Conflicts: Growing Up in Contemporary Europe*, MSU Series on Children, Youth and Family, New York: Garland75-105.
- Hakvoort, I. and Hagglund, S. (2001). Giving voice to children's on peace. In. D. Christie, R. Wagner & D. Du. Nann Winter (Eds). *Peace, Conflict and Violence: Peace Psychology for the 21st Century* (324-329) New Jersey: prentice Hall.
- Kaptan, S. (1995). *Bilimsel Araştırma ve İstatistik Teknikleri*, Ankara: Tekışık Web Ofset Tesisleri.
- Karasar, N. (2000). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Neilberg, S. M. (2011). *Dünya Tarihinde Savaş*, Çev. Mehmet Tanju Akad, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Oktay, C. (2012). *Modern Toplumlarda Savaş ve Barış*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Oruç, Ş. (2002). İlköğretim İkinci Kademedeki Görev Yapan Tarih Öğretmenlerinin Savaş Konularının Öğretimine İlişkin Tutumları, Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Özdal, A. (2008). *Türklerin Savaş Sanatı*, İstanbul: Doruk Yayıncılık.
- Pihlblad, C. T. (1935). Student Attitudes Toward War, *Sociology and Social Research*, vol. XX, No (2), November- December, 248-254.
- Porter, E. (1926). Student Opinion on War, an investigation, *Unpublished Doctoral Thesis*, Illinois: The University of Chicago.
- Shaw, E. M. and Wright, M. J. (1967). *Scales For The Measurement of Attitudes*, New York, San Francisco, Toronto, London, Sdney: McGraw- Hill Book Company,
- Stagner, R. (1942). Some factors related to Attitude toward War, *The Journal of Social Psychology S.P.S.S.I Bulletin*, 16, 131-142.
- Uşaklı, B. (2008). *Savaşın Dönüşümü ve Teknoloji*, Ankara: Lalezar Kitabevi.
- Yalçınkaya, H. (2008). *Savaş*, Ankara: İmge Kitabevi.
- Zubin J. and Girstle M. (1937). An Empirical Scale for Measuring Militarism- Pacifism, *The Psychological Record*, Vol.1, No.2, March, 27-32

